

A koszovói etnikai konfliktus gyökerei és a tartomány státuszrendezési folyamatának perspektívái

Háry Szabolcs⁶

Koszovó a múlt század 90-es éveinek végén kialakult polgárháborús állapotok, illetve az ezt követő 1999-es NATO-beavatkozás nyomán került a világ érdeklődésének középpontjába. Az etnikai eredetű konfliktus gyökerei évszázadokra nyúlnak vissza, Koszovó történelmét – amely alapján a szerbek és az albánok is bizonyítva látják „jogos” igényüket a területre – véres etnikai háborúk kísérik.

Az 1974-et megelőző történelmi események bemutatásával – terjedelmi korlátok miatt – a cikk nem foglalkozik. Röviden felvázolja azonban a konfliktust, illetve annak rendezési kísérleteit közvetlenül meghatározó tényezőket, nevezetesen a tartomány helyzetét a titói Jugoszlávia idején az 1974-es alkotmány elfogadását követően, a 90-es évek polgárháborúhoz, majd a NATO beavatkozásához vezető eseményeit, végül a jelenleg gyakorlatilag nemzetközi protektorátusként funkcionáló terület aktuális státuszrendezési folyamatát, illetve annak perspektíváit.

1. Koszovó helyzete a titói Jugoszláviában 1974 után

Az 1974-es alkotmány gyökeres változásokat hozott a jugoszláv szövetségi állam felépítésében. Koszovó autonóm tartományként Jugoszlávia nyolc alkotmányos egységének (hat tagköztársaság, két autonóm tartomány) egyike lett. Gyakorlatilag a tagköztársaságokéval azonos jogokat kapott, kivéve a kiválás lehetőségét. A tartomány többek között önálló közigazgatási és oktatási rendszert építhetett ki. Ezek az intézkedések nem vezettek azonban a koszovói albánság jugoszláv állam iránti lojalitásának növekedéséhez, sőt, az albán nacionalizmus tovább erősödött, amelyhez 1978-ban a Prizreni Liga megalakulásának 100. évfordulóján rendezett megemlékezések is hozzájárultak. A magas albán natalitási mutatók és a szerbek fokozódó elvándorlásának következményeként az albánok aránya 1971-től 1981-ig 74%-ról 77%-ra növekedett. Koszovó az egykori Jugoszlávia legszegényebb területe volt, és rászorult a gazdagabb tagköztársaságok, elsősorban Szlovénia és Horvátország gazdasági segítségére. Ennek ellenére a fejlettségbeli különbségek a 80-as években tovább nőttek, amelyhez hozzájárult a koszovói albánok alacsonyabb iskolázottsági szintje is.

A koszovói albánok nem elégedtek meg az 1974-es alkotmány által biztosított széleskörű autonómiával, hanem tagköztársasági státuszt, illetve függetlenséget követeltek. Titó halálát (1980) követően, de nem feltétlenül azzal összefüggésben, 1981-ben a túlszűfolt és alacsony színvonalú Pristinai Egyetemen zavargások törtek ki, amelyek hamarosan az egész tartományra áterjedtek. Az atrocitások során szerb nemzetiségűek házaik gyújtották fel, üzleteit rabolták ki. A rend helyreállítása érdekében szükségállapotot vezettek be a tartományban, és a hadsereget is bevetették. A szerb közvélemény élesen a

⁶ PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, másodéves PhD-hallgató.

koszovói albánok ellen fordult, és megerősödött a Titó alatt többé-kevésbé kordában tartott szerb nacionalizmus. A megfélemlített szerbek a 80-as években növekvő számban vándoroltak el a tartományból. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 1986-ban memorandumot adott ki, amelyben követelte a koszovói autonómia visszavonását. A koszovói szerbek ugyanebben az évben szervezték meg első tömeges tüntetésüket.

1987 végén Szlobodan Milosevicset választották meg Szerbia elnökének. Milosevics élére állt a szerb nacionalizmusnak, illetve a Koszovó feletti szerb fennhatóság visszaszerzésére irányuló törekvéseknek. Válaszul 1988-ban egy bányász-sztrájk nyomán 100 000 koszovói albán követelte a nemzeti függetlenséget. 1989-ben egy újabb bányász-sztrájk általános sztrájkká szélesedett, amely megbénította egész Koszovót. A szerbek elleni atrocitások erősödtek, újra bevezették a szükségállapotot és a kijárási tilalmat.

1989. június 28-án, a rigómezei csata 600. évfordulóján Milosevics egymillió szerb előtt mondott beszédet. A szerbek úgy tekintettek rá, mint a II. világháború óta az első vezetőre, aki megvédi Szerbia érdekeit. Az 1989-es alkotmánymódosítással visszaállították Szerbia fennhatóságát Koszovó felett, de az autonómiát formálisan még nem vonták meg a tartománytól. 1990-ben folytatódtak a zavargások, amelyeket a biztonsági erők hasonlóképpen erőszakos fellépése követett. Az albánokat megfosztották a tartomány adminisztratív irányításának lehetőségétől, eltávolították őket a közigazgatásból és az állami vállalatoktól. 1990 júliusában megtiltották az illegális koszovói parlament ülésezését. Válaszul a képviselők kikiáltották a Szuverén Koszovói Köztársaságot. 1990 szeptemberében a szerb alkotmány módosításával teljes mértékben megszüntették a tartomány autonómiáját, Koszovót Szerbia egy régiójaként határozták meg. Ezt követően a koszovói kormányt feloszlatták, az irányítás hivatalosan is a szerb parlament kezébe került. A koszovói albánok saját alkotmányuk elfogadásával reagáltak.

2. Koszovó az 1990-es években: párhuzamos struktúrák, polgárháború, nemzetközi beavatkozás

A koszovói önrendelkezési mozgalom élére az erőszakmentes politizálást hirdető Ibrahim Rugova, a Koszovói Demokratikus Liga (LDK) vezetője állt. 1991 szeptemberében az illegális parlament határozatot fogadott el Koszovó függetlenségéről, majd 1992-ben Rugovát elnökké választották. A koszovói albánok fokozatosan párhuzamos struktúrákat építettek ki, a saját maguk által beszedett adókból, illetve a külföldön élő albán diaszpóra anyagi segítségével a jugoszláv államtól független oktatási és egészségügyi rendszert hoztak létre, a jugoszláviai, illetve a szerbiai választásokon pedig nem vettek részt. 1992-re a koszovói albánok és szerbek egymástól már teljesen elszeparálódva éltek. A tartomány feletti szerb szuverenitás fenntartására Milosevics hadserege és rendőrsége vigyázott, ugyanakkor a koszovói albánok saját maguk szervezték a mindennapi életüket.

A 90-es évek elején Jugoszlávia felbomlott, 1991-ben Szlovénia, Horvátország és Macedónia, 1992-ben pedig Bosznia-Hercegovina kiáltotta ki függetlenségét. Ez a folyamat a koszovói albánokban is reményeket ébresztett, azonban a véres boszniai háborút lezáró daytoni békeszerződés csalódást okozott számukra, mivel egyrészt létrejöhett a boszniai Szerb Köztársaság, másrészt pedig elvileg megszűnt Jugoszlávia határainak további módosítási lehetősége. A koszovói szerbekben az keltett aggodalmat, ahogyan a horvátországi Krajinából elmenekülő nemzettársaikat fogadták Szerbiában.

A 90-es évek második felében egyre több koszovói albán érezte úgy, hogy a Rugova-féle

erőszakmentes, passzív ellenállás nem elegendő céljaik eléréséhez. Az 1993-ban megalakult Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Clirimtare e Kosoves, UCK) terrorakciókkal, szerb rendőrök, katonák, civilek, valamint a szerbekkel együttműködő albánok meggyilkolásával hívta fel magára a figyelmet.

Az UCK tevékenysége megélénkült, miután 1997 márciusában Albániában az államigazgatás összeomlott, anarchia alakult ki, a hadsereg fegyverraktárait pedig kifosztották. Az albán hadsereg fegyverei ily módon a koszovói, majd a dél-szerbiai és macedóniai albán fegyveresek kezébe kerültek. Az UCK-t a Nyugat-Európában élő albán diaszpóra is – önként vagy kényszer hatására – támogatta, és vélhetően a kábítószer-kereskedelemmel és egyéb illegális tevékenységekkel foglalkozó albán szervezett bűnözői körök bevételeiből is részesült. Ennek nyomán 1997-1999 között gyakorlatilag polgárháborús viszonyok uralkodtak a tartományban, amelyre a szerb hadsereg és rendőrség a civil lakosságot sem kímélő fellépéssel reagált.

A koszovói válság eszkalációja a nemzetközi közösséget, illetve a nagyhatalmakat is aggasztotta, ezért a konfliktus megoldására létrehozták az ún. Kontakt Csoportot (Contact Group), amely az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Oroszország képviselőiből állt.

1998-ban a konfliktusnak már kb. 1500 halálos áldozata volt és kb. 400 000 ember kényszerült lakhelyének elhagyására. Miután a békés megoldásra irányuló nemzetközi törekvések hiábavalónak bizonyultak, 1998 októberében az Észak-Atlanti Tanács felhatalmazta a NATO főparancsnokát légitámadások mérésére, amennyiben Szerbia nem teljesíti az ENSZ Biztonsági Tanácsa által megszabott politikai és humanitárius követelményeket. Úgy tűnt, a fenyegetés hatásos volt, Milosevics elfogadta a tűzszünetre, a szerb biztonsági erők koszovói létszámának és műveleteinek korlátozására, EBESZ-megfigyelők koszovói telepítésére (Kosovo Verification Mission, KVM), illetve a NATO felderítő gépei átrepülésének engedélyezésére vonatkozó feltételeket. Cserébe a NATO felfüggesztette a légitámadások engedélyezésére vonatkozó utasítást. Az EBESZ-megfigyelők Koszovóba érkezésével párhuzamosan, esetleges vészhelyzeti evakuálásukra a NATO harccsoportot telepített Macedóniába.

Az erőfeszítések ellenére a tűzszünet nem jött létre. Az UCK úgy érezte, hogy a NATO mögötte áll, ezért fokozta harci tevékenységét, a szerb biztonsági erők pedig végső csapást kívántak mérni az UCK-ra. A Kontakt Csoport 1999 január végén nemzetközi közvetítéssel tárgyalásokat sürgetett, a NATO pedig újra kilátásba helyezte a légitámadásokat. 1999 februárjában a franciaországi Rambouillet-ben zajló tárgyalásokon az UCK-tól azt követelték, hogy tegye le a fegyvert, Jugoszláviától pedig, hogy vonja ki a csapatait Koszovóból, engedje be a NATO békefenntartó erőit a tartományba, valamint járuljon hozzá, hogy hároméves átmeneti periódust követően rendezzenek népszavazást Koszovó politikai jövőjéről. A feltételeket egyik fél sem fogadta el. A tárgyalások 1999. március 15-18. között Párizsban tartott második fordulóján, a koszovói albánok képviselői aláírták a javasolt megállapodást, Jugoszlávia azonban továbbra sem fogadta el a szuverenitását korlátozó feltételeket. A sikertelen tárgyalásokat követően a Koszovóban állomásozó szerb katonai és rendőri erőket megerősítették, és azok átfogó támadást indítottak az UCK ellen, amelynek nyomán tízezrek kényszerültek lakhelyük elhagyására. Az EBESZ megfigyelőit március 20-án kivonták Koszovóból. Az USA elnökének különleges megbízottja, Richard Holbrooke március 22-én Belgrádban utoljára figyelmeztette Milosevicset, hogy a javasolt megállapodás elutasítása esetén Jugoszláviának a NATO légitámadásaival kell szembenéznie, de missziója nem járt sikerrel.

Március 24-én a NATO elkezdte a jugoszláviai célpontok bombázását. A NATO várakozása az volt, hogy Jugoszlávia rövid időn belül kapitulál, és aláírja a rambouillet-i megállapodást. A szerb erők azonban fokozták az UCK elleni harcot, amely a civil lakosság elleni fellépéssel párosult. Ennek nyomán kb. 1 000 000 koszovói albán menekült a szomszédos Albániába és Macedóniába. A 78 napos légiháború súlyos károkat okozott a szerb gazdasági és közlekedési infrastruktúrában, a haderőt azonban csak a NATO várakozásainál jóval kisebb mértékben gyengítette meg. A háborúnak a NATO és a Jugoszláv Hadsereg képviselői által a macedóniai Kumanovóban 1999. június 9-én aláírt ún. Katonai Technikai Egyezmény vetett véget, amely összhangban volt az EU és Oroszország közvetítő missziót teljesítő küldöttei (Martti Ahtisaari finn elnök és Viktor Csernomirgyin volt orosz külügyminiszter), illetve a Milosevics által június 3-án aláírt megállapodással. Az egyezmény aláírását követően, június 10-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa meghozta az 1244. sz. határozatát (a szavazáskor a BT tagjai közül egyedül Kína tartózkodott), amely még a jelen cikk megírásának időpontjában is meghatározza Koszovó státuszát. A határozat főbb elemei a következők:

az erőszak és az elnyomás azonnali és ellenőrizhető megszüntetése;

- a szerb katonai, rendőri és paramilitáris erők kivonása Koszovóból;
- hatékony nemzetközi biztonsági jelenlét megteremtése;
- ideiglenes nemzetközi közigazgatás felállítása a békés életfeltételek biztosítása érdekében;
- a menekültek biztonságos és szabad visszatérése, a humanitárius szervezetek akadálytalan működése;
- politikai folyamat az önkormányzatiság biztosítására, figyelembe véve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitását és területi integritását;
- az UCK demilitarizálása;
- átfogó megközelítés a válságrégió gazdasági fejlesztésére és stabilizálására.

Lényeges különbség a Jugoszlávia által a háború előtt elutasított rambouillet-i megállapodás, illetve az ENSZ BT háború utáni 1244. sz. határozata között, hogy az előbbi Koszovó politikai jövőjének rendezésére három éven belül népszavazást helyezett kilátásba, ami a demográfiai viszonyok miatt egyértelműen a tartomány elvesztését jelentette volna Jugoszlávia számára, az utóbbi viszont nemzetközi jogi értelemben meghagyta Jugoszlávia, illetve Szerbia szuverenitását Koszovó felett. Az is lényeges momentum, hogy a koszovói rendezést az ENSZ BT szintjére vitték, ahol Oroszországnak és Kínának vétőjoga van. Az 1244. sz. határozatban lefektetett elvek közül az önkormányzatiság, illetve Szerbia szuverenitása és területi integritása egymást kizáró tényezők, mivel a Koszovó lakosságának túlnyomó többségét alkotó albánok hallani sem akarnak szerb fennhatóságról, Szerbia viszont nem hajlandó lemondani a tartományról. Amint azt majd a későbbiekben láthatjuk, a fenti tényezők szinte lehetetlenné teszik a tartomány végső státuszának az érintettek számára elfogadható, nemzetközi jogérvénnyel bíró rendezését.

3. Nemzetközi protektorátus

Az 1244. sz. ENSZ BT határozat elfogadását követő két napon belül, 1999. június 12-én a NATO által vezetett és szervezett békefenntartó erő, a KFOR előőrsei már települtek Koszovóban. A fent említett Katonai Technikai Egyezménynek megfelelően a szerb

katonai és rendőri erőket pedig június 20-ig kivonták a tartományból. Ezt követően a NATO főtitkára formálisan is megszüntette a Jugoszlávia ellen viselt háborút. A KFOR deklarált célja az volt, hogy elrettentsen az ellenségeskedések kiújulásától, lefegyverezze az UCK-t, biztonságos feltételeket teremtsen a menekültek visszatéréséhez, illetve a nemzetközi közigazgatás működéséhez.

Az ENSZ által az 1244. sz. BT-határozat alapján működtetett közigazgatás (United Nations Mission Interim in Kosovo, UNMIK) kiépítéséig a koszovói járásokban az UCK vette át a hatalmat, az UCK vezetője, Hashim Thaci pedig az „átmeneti” kormány „miniszterelnöke” lett. Az albánok tömegesen tértek vissza lakóhelyükre, kb. 100 000 szerb viszont elmenekült a tartományból. 1999 második felében rendszeresek voltak az atrocitások a szerbek, illetve a szerbekkel való együttműködéssel vádolt romák ellen.

Annak érdekében, hogy az UCK-t feloszlassák, ugyanakkor a harcosait is visszaintegrálják a társadalomba, 1999 szeptemberében a KFOR irányításával létrehozták a volt UCK-tagokból álló, elvileg katasztrófavédelmi feladatokat ellátó, ennek ellenére könnyűfegyverzettel felszerelt Koszovói Védelmi Hadtestet (Trupa e Mbrojtjes e Kosoves, TMK).

Az UNMIK az 1244. sz. ENSZ BT-határozattal összhangban az alábbi célokat tűzte ki maga elé:

1. Koszovó demilitarizálása: a KFOR felügyelte folyamat, a szerb biztonsági erők 1999. júniusi kivonásával, majd az UCK feloszlásával, illetve a TMK-ba „transzformálásával” valósult meg. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy a volt UCK, illetve a TMK struktúrái részt vettek a 2000-es dél-szerbiai és a 2001-es macedóniai fegyveres konfliktusokban, illetve a 2004 márciusi koszovói etnikai alapú zavargásokban.

2. Menekültek visszatérése: a folyamatot az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) felügyelte. A koszovói albán menekültek a háború befejezését követően viszonylag rövid idő alatt visszatértek a lakóhelyükre, újabb problémaként jelentkezett viszont a szerbek és a romák menekülése.

3. Koszovó újjáépítése: Az EU által felügyelt, az Európai Újjáépítési Ügynökség (EAR) által végrehajtott feladat. Az EU 1999-2001 között 682 millió eurót költött energiaszolgáltatási, kommunális, infrastruktúra-helyreállítási, lakóház-építési, közigazgatási, mezőgazdasági és egészségügyi projektekre.

4. Közigazgatás kiépítése: az ENSZ által vezetett folyamat.

5. A társadalom demokratizálása, ezen belül demokratikus intézmények kiépítése, választások lebonyolítása, független igazságszolgáltatás kiépítése, szabad sajtó létrehozása az EBESZ által felügyelve.

1999-2001 között a fenti feladatoknak megfelelően épült fel az UNMIK szervezete: I. pillér – Közigazgatás, rendőrség és igazságszolgáltatás (ENSZ), II. pillér – Demokratikus intézményépítés, választások és média (EBESZ), III. pillér – Humanitárius ügyek (UNHCR), IV. pillér – Újjáépítés (EU). 2001 júniusában új szervezeti felépítést vezettek be, amelyben az UNHCR-nek már nincs kiemelt szerepe, külön egység foglalkozik viszont a rendőrséggel és az igazságszolgáltatással: I. pillér – Rendőrség és igazságszolgáltatás (ENSZ), II. pillér – Közigazgatás (ENSZ), III. pillér – Demokratizálás és intézményépítés (EBESZ), IV. pillér – Gazdaságfejlesztés (EU).

1999-től 2001-ig az UNMIK, illetve vezetője az ENSZ-főtitkár különleges képviselője (Special Representative of the Secretary General, SRSG), gyakorlatilag abszolút hatalmat élvezett a tartományban. A 2001 áprilisában elfogadott ún. Alkotmányos Keret (Constitutional Framework) alapján fokozatosan megkezdődött a hatalmi jogkörök egy

részének átadása a koszovói albánok választott szerveinek, az ún. Ideiglenes Önkormányzati Intézményeknek (Provisional Institutions of Self-Government, PISG). Ezt követően aszimmetrikus kettős hatalmi struktúra alakult ki, amelyben az SRSG megvétózhatta a PISG döntéseit, amennyiben azok ellentétesek voltak az 1244. sz. BT-határozattal.

A koszovói szerbek nem fogadták el a PISG fennhatóságát, és Koszovó megmaradt szerb többségű részein, Észak-Mitrovicában és környékén Belgrád által irányított és finanszírozott saját igazgatási struktúrákat építettek ki, amelyek ellen a koszovói albánok folyamatosan protestáltak az UNMIK-nál.

2000 októberében rendezték a háború utáni első önkormányzati, 2001 novemberében pedig az első parlamenti választásokat. Mindkettőt a Rugova által vezetett LDK nyerte meg. A parlamenti választások után nagykoalíció alakult, amelyben az LDK mellett helyet kapott riválisa, az UCK politikai szárnyából „kinőtt”, Hashim Thaci által vezetett Koszovói Demokratikus Párt (PDK) is. A parlament Ibrahim Rugovát koszovói elnökké választotta, a miniszterelnöki tisztséget pedig a PDK által jelölt Bajram Rexhepi kapta meg.

A PISG egyre többször került összeütközésbe az UNMIK-kal, mivel egyrészt lassúnak találta a hatalmi jogosítványok átadásának ütemét, másrészt követelte, hogy minél előbb határozzák meg a tartomány státuszát, amely természetesen a koszovói albánok számára a függetlenséget jelentette. A koszovói albánok elégedetlenségét növelte, hogy a kezdeti újjáépítési periódus után a donorok kivonultak, a gazdaság 2002-re recesszióba süllyedt, a munkanélküliség elérte a 60%-ot. Válaszul az UNMIK – a Kontakt Csoport államaival egyetértésben – 2002 áprilisában meghirdette a „standards before status” elvet. Ez azt jelentette, hogy csak a demokratikus intézményrendszer kiépítésére, a decentralizációra és különösen a szerb kisebbség védelmére, jogainak biztosítására vonatkozó követelmények teljesítése után lehet meghatározni a tartomány végső státuszát.

2004 márciusában súlyos, 19 halálos áldozattal és több száz sebesülttel járó zavargások robbantak ki, miután megalapozatlanul elterjedt, hogy szerbek albán gyerekeket fojtottak bele egy folyóba. Az atrocitások során a feldühödött albánok szerb házakat, templomokat gyújtottak fel. Az UNMIK-ot és a KFOR-t meglepték az események, és a rosszul szervezett reakció csökkentette a hitelességüket a szerbek szemében. A zavargásokat követően is előfordultak elszórt etnikumközi, valamint az UNMIK személyzete elleni incidensek. A zavargások rámutattak, hogy a háború után nem csökkent az etnikumközi bizalmatlanság, és arra is felhívták a figyelmet, hogy a végtelenségig nem halogatható a tartomány státuszának rendezése.

A 2004 októberi parlamenti választásokat újra az LDK nyerte, de most nem a második helyezett PDK-val, hanem a PDK-ból 2000-ben kivált, annál radikálisabb Szövetség Koszovó Jövőjéért (AAK) párttal lépett koalícióra. Rugova koszovói elnök maradt, a kormányfői székbe pedig Ramush Haradinaj, az AAK vezetője ülhetett. A hágai Nemzetközi Bíróság háborús bűnök elkövetésével vádolta Haradinajt, ezért 2005 márciusában – az UNMIK nyomására – lemondott, a miniszterelnöki posztra pedig helyettese, Bajram Kosumi került.

2006. január 21-én Ibrahim Rugova tüdőrákban elhunyt, a koszovói elnöki pozícióba pedig Fatmir Sejdiu jogászprofesszort választották. A 2006 márciusi kormányátalakítás során Agim Ceku az UCK, illetve a TMK volt parancsnoka váltotta Bajram Kosumit a miniszterelnöki poszton.

4. Státuszrendezési törekvések és perspektívák

A Kontakt Csoport 2005 áprilisában meghatározta a státuszrendezés kereteit: eszerint nem lehet visszatérni az 1999 előtti állapothoz, nem lehet egyoldalú megoldásokat alkalmazni (pl. népszavazás, fegyveres fellépés), a tartományt nem lehet felosztani és nem csatlakozhat más országhoz.

Az ENSZ főtitkára 2005 nyarán megbízta Kai Eide norvég diplomatát, hogy értékelje a koszovói rendezés eddigi fejleményeit, illetve vizsgálja meg a PISG számára megszabott feltételek („standards”) teljesítését. A különleges megbízott 2005 októberében adta át az ENSZ főtitkárnak a koszovói „standard”-ok megvalósulásáról szóló átfogó jelentését, amely helyzetértékelés és egyben javaslat a politikai rendezés előmozdítására. A jelentés bírálja a „standard”-ok teljesítésében mutatkozó hiányosságokat, ugyanakkor javaslatot tesz a státusztárgyalások mielőbbi megkezdésére. Eide szerint a „standard before status” elvének keretében kilátásba helyezett perspektíva („status”) további halogatása, nem vezetne el a normák („standards”) teljesebb körű végrehajtásához. A jelentés következtetése, hogy a „status quo” fenntartása nagyobb kockázatot hordoz magában, mint a státusz-tárgyalások megkezdése.

Az ENSZ BT elfogadta Kai Eide jelentését, majd 2005 novemberében az ENSZ főtitkára kinevezte Martti Ahtisaari volt finn elnököt a koszovói státuszrendezésért felelős különleges megbízottjává. 2006-ban Ahtisaari közvetítésével 15 fordulóból álló tárgyalássorozat zajlott Belgrád és Pristina képviselői között, amely a felek szögesen ellentétes álláspontja miatt (Koszovó csak a függetlenséget hajlandó elfogadni, Szerbia viszont maximum széleskörű autonómiát biztosítana a tartománynak) sikertelenül zárult. Ahtisaari nem látott reményt az álláspontok közelítésére, ezért elkészítette saját átfogó javaslatát Koszovó státuszának rendezésére, amelyet 2007. január 25-én bemutatott az ENSZ főtitkárnak, február 2-án pedig Belgrád és Pristina képviselőinek. A javaslatok áttekintését követően a szerb és koszovói elnökök részvételével, március 10-én Bécsben egy újabb magas szintű találkozót tartottak, azonban ez sem vezetett eredményre. A meghatározó koszovói politikai erők – fenntartásaikat hangoztatva ugyan, de – elfogadták Ahtisaari feltételes függetlenséget előírányzó tervét, Szerbia viszont egyértelműen elutasította azt. 2007. március 26-án az ENSZ főtitkára támogatásáról biztosította Ahtisaari státuszrendezési javaslatát, és benyújtotta azt az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Az ENSZ BT – alapvetően Oroszország ellenállása miatt – nem hozott döntést Ahtisaari tervének elfogadásáról, ezért az a kompromisszumos – valójában azonban a státuszrendezést késleltető – megoldás született, hogy a Kontakt Csoport, illetve az EU, az USA és Oroszország képviselőiből álló „trojka” felügyeletével tovább folytatják a koszovói albánok és Belgrád közötti tárgyalásokat a tartomány státuszának rendezéséről. Az újabb tárgyalási forduló befejezésének határideje 2007. december 10. A korábbi státuszrendezési tárgyalások sikertelensége, illetve az egymást kizáró szerb és albán álláspontok alapján megjósolható, hogy szinte lehetetlen a mindkét fél támogatását bíró megállapodás elérése.

Ahtisaari nemzetközileg felügyelt függetlenséget javasol Koszovónak. Szerinte nem lehetséges Koszovó visszaintegrálása Szerbiába. Az UNMIK felállítása olyan helyzetet teremtett, amelyben Szerbia nem gyakorolja Koszovó feletti szuverenitását. Ez a folyamat visszafordíthatatlan, a belgrádi fennhatóság visszatérése a koszovói albánok erőszakos ellenállásához vezetne.

A státusz-megbízott jelentése szerint Koszovó nemzetközi igazgatását nem lehet a

végtelenségig fenntartani. A rendezetlen státusz akadályozza a gazdasági fejlődést, és gátolja Koszovó hatékony nemzetközi politikai és gazdasági integrációját. A rossz gazdasági helyzet a politikai és társadalmi instabilitás egyik forrása, amely nem oldható meg nemzetközi igazgatás keretei között.

A nemzetközileg felügyelt függetlenség, lehetőséget biztosítana a politikailag stabil és gazdaságilag életképes Koszovó létrehozására. Így biztosítható a koszovói intézmények elszámoltathatósága („standards”!), ami rendkívül fontos a jogbiztonság és a hatékony kisebbségvédelem érdekében. Ahtisaari javaslata szerint a kisebbségvédelem, a demokratikus intézmények működtetése, a gazdasági fejlődés biztosítása továbbra is komoly kihívást jelent Koszovó számára, ezért a koszovói albánok elkötelezettsége és a koszovói szerbek demokratikus intézményekben való aktívabb részvétele mellett továbbra is szükséges a nemzetközi közösség felügyelete és támogatása. A közvetlen irányító szerep azonban megszűnne, ebből következően a státuszterv végrehajtásáért a koszovói vezetés felelne. Ahtisaari leszögezi, hogy a koszovói státuszrendezés nem jelenthet precedenst más befagyott konfliktusok megoldásához.

A státuszterv életbe lépését követően 120 napon belül megszüntetik az UNMIK-ot, a nemzetközi jelenlétet a végrehajtó hatalommal nem rendelkező ún. Nemzetközi Civil Képviselő (International Civilian Representative, ICR) fogja irányítani, aki egyben az EU különleges képviselője pozícióját is betölti. Az EU az európai biztonság- és védelempolitika keretében missziót telepít, amely elősegíti a jogállami intézmények fejlesztését. A KFOR továbbra is a tartományban marad, az egész tartományra vonatkozó védelmi funkciói mellett biztosítja a szerb kulturális és egyházi emlékhelyek védelmét, és felügyeli a korlátozott létszámú és fegyverzetű koszovói haderő létrehozását.

Ahtisaari státuszrendezési terve nemzetközi jogi normáknak megfelelő életbe léptetéséhez szükség van a 1244. számút felváltó új ENSZ BT-határozat elfogadására. A BT vétójoggal rendelkező állandó tagjai közül azonban Oroszország jelenleg ellenzi egy ilyen határozat elfogadását, illetve a nem a két fél (Belgrád és Pristina) megállapodásán alapuló rendezést. Oroszország meggyőzését az is nehezíti, hogy az Ahtisaari tervébe foglalt rendezés nem precedensértékű, tehát nem alkalmazható a volt Szovjetunió területén meglévő orosz érdekeltségű befagyott konfliktusok (Transznisztria Moldáviában, illetve Abházia és Dél-Oszétia Grúziában) megoldására. Ráadásul az EU is megosztott a kérdésben: Nagy-Britannia egyértelműen, Németország és Franciaország óvatosabban ugyan, de támogatják az USA-t Koszovó függetlenségének mielőbbi elérésében, mivel a „status quo” fenntartását a térséget destabilizáló tényezőnek tekintik. Ugyanakkor egyes, jellemzően nagy létszámú egy tömbben élő kisebbséggel rendelkező EU-tagországok (Spanyolország, Szlovákia, Románia) nem támogatják Koszovó függetlenségét, de Bulgária, Görögország és Ciprus is megkérdőjelezi a felek egyetértése nélküli rendezés életképességét, Olaszország pedig nagy hangsúlyt helyez Szerbia kompenzálására. Az EU tagállamai abban egyetértettek, hogy a koszovói státuszrendezéshez mindenképpen egy új ENSZ BT-határozat szükséges.

A fentiek alapján az Ahtisaari-terv, illetve a koszovói státuszrendezés perspektíváit szinte lehetetlen prognosztizálni. A jelenlegi helyzetben az alábbi opciók vázolhatók fel:

1. Oroszországot más területen adott engedményekkel (pl. USA rakétapajzs, Ukrajna és Grúzia lehetséges NATO-tagságának prolongálása, stb.) sikerül meggyőzni, az ENSZ BT – a 2007. december 10-én befejeződő, várhatóan sikertelen státusztárgyalásokat követően – határozatot hoz a koszovói státuszról, Ahtisaari terve életbe lép, Koszovó nemzetközi felügyelet mellett független állammá válik, Szerbiát pedig

az európai integrációs perspektívával (pl. stabilitási és társulási tárgyalások folytatása) igyekeznek kompenzálni.

2. Nem születik BT-határozat, viszont a koszovói albánok december 10-ét követően egyoldalúan – esetleg az USA hallgatólagos támogatásával – kikiáltják a függetlenséget. Ez veszélyes folyamatot indíthat el, a koszovói szerbek várhatóan követelni fogják az észak-koszovói szerb többségű területek Szerbiához csatolását, ami viszont újra felélesztheti a dél-szerbiai és nyugat-macedóniai albán szeparatista törekvéseket. Az USA és az EU egyes tagállamai elismerik Koszovó függetlenségét, mások viszont nem.

3. Nem születik BT-határozat, Koszovóban marad a „status quo”, azaz az UNMIK-igazgatás. Ebben az esetben a koszovói belső biztonsági helyzet romlására lehet számítani, a frusztrált koszovói albánok előbb-utóbb az UNMIK ellen fordulhatnak, és a folyamat az előző pontban taglalt egyoldalú lépésekhez vezethet.

Az eddigiek alapján tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nemzetközi erőfeszítések ellenére a konfliktus rendezésének kimenetele egyelőre bizonytalan, és Koszovó továbbra is rendelkezik a térség destabilizálására alkalmas potenciállal.

A cikk lezárta, 2007. október 15.

Irodalom:

AHTISAARI, M. (2007): Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement. www.unosek.org/docref/comprehensive_proposal-english.pdf

AHTISAARI, M. (2007): Report of the Special Envoy of the Secretary General on Kosovo's future status. www.unosek.org/docref/report-english.pdf

Bridging Kosovo's Mitrovica Divide. International Crisis Group Report No. 165, 2005, 52 p.

BRUDAR, M. (2006): Posljednja opomena istorijskog razuma. In.: Nova srpszka politicka miszao, br. 1-4, Beograd, pp. 269-275.

Erasing History: Ethnic Cleansing in Kosovo. Report of the U.S. Department of States, (1999), www.state.gov/www/regions/eur/rpt_9905_ethnic_ksvo_toc.html

History of NATO's involvement in Kosovo, www.kosovo.mod.uk/natokosovo.html

HYSEN, I. (2006): Grabitja e territoreve shqiptare dhe genocidi ndaj popullise vendase gjate shek. XX. In.: Studime Historike, 1-2, Tirana, pp. 115-129.

JANSEN, G. R. (2007): Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History, An Opening for the Islamic Jihad in Europe. Colorado State University, lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html

JUDAH, T. (1998): History, bloody history, news.bbc.co.uk/1/hi/special_report/1998/kosovo/110492.stm

JUDAH, T. (2001): Greater Albania? In.: Survival, No. 2, pp. 7-18.

JUDAH, T. (2002): Kosovo: War and Revenge. Yale University Press, 408 p.

JUDAH, T. (2000): The Serbs: history, myth and destruction of Yugoslavia. Yale University Press

KING, T. – MASON, W. (2006): Peace at any Price: How the World Failed Kosovo. Cornell University Press, 303 p.

Kosovo: Chronology of recent events, 1998, news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/kosovo2/63822.stm

Kosovo: History of a troubled region, 1998, news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/kosovo2/63823.stm

Kosovo – the Heart and Soul of the Serbian People, 1998,

www.srpska-mreza.com/library/facts/kosovo_history.html

NATO's role in relation to the conflict in Kosovo, 1999, www.nato.int/kosovo/history.htm

PAVLOVICS, M. (2005): Koszovo i Metohija – Novi sztatusz sztari problemi. In.: Isztorija 20. veka, br. 2, Beograd, pp. 163-189.

PETERSEN, S. J. (2006): Conflict history: Kosovo,

www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search

REKA, B. (2003): UNMIK as an international governance in post-war Kosova: NATO's Intervention, UN Administration and Kosovar Aspirations, Logos-A, Skopje, 414 p.

RUGA, G. (1999): History of the war in Kosovo,

www.friendsofbosnia.org/edu_kos.html

The Balkans: Kosovo, www.cotf.edu/earthinfo/balkans/Kosovo

YANNIS, A. (2001): Kosovo under international administration. In.: Survival, No. 2, pp. 31-48.